

die democratischer van karakter was dan ooit in de Hervormde Kerk zelfs maar was voorgesteld – vandaar de actie voor het kiesrecht te Beesd, het verzet tegen de dominocratie en het pleidooi voor de autonomie van de plaatselijke kerk te Utrecht. De kerk diende omgevormd te worden tot een eensgezinde, sociale en dynamische gemeenschap, toegerust voor de moderne samenleving. Die samenleving zou – in het verlengde van deze kerkvisie – aan alle partijen en richtingen vrijheid moeten verschaffen om zich op gelijke voet met elkaar te meten. Het calvinisme, heette het in 1873, kwam op voor ‘gelijk voor allen, van wat conditie of religie ook’.³⁶

Dit wedijveren, dit zich aan elkaar meten, is voor Kuiper een belangrijk kenmerk van de vrijheid, zo blijkt uit Vree’s studies. Die wrijving was een gevolg van zijn tegendraadse visies, maar het was ook een lievelingsbezigheid van Kuiper: hij had een afkeer van schijneenheid of het laten rusten van verschillen, een liefde tot het toernooi en zocht het debat steeds weer op. ‘Een wedstrijd dus is het wat ik van de toekomst vraag’, zei hij in zijn Utrechtse intrepreek, ‘een wedstrijd van Christus’ geest met den geest der wereld.’³⁷ De kerk moest na jaren aan de leiband van de staat te hebben gelopen en als volkskerk ‘de bonte menigte’ had leren dulden ‘die ter kwader ure de deur der kerk is binnengeloopen, toen geen dorpelwachter haar meer bewaakte’;³⁸ deze kerk moest door een periode van scheuringen en breuken heen om zichzelf weer te hervinden. ‘Crisiseclesiologie’³⁹ noemt Vree dat. En crisis bracht Kuiper, ook bij wie helemaal niet van zijn onrust gediend was. Kuiper zocht de confrontatie, J.H. Gunning jr. de geleidelijkheid. ‘Wat is die man ontvankelijk! Maar hoe weinig energiek!’,⁴⁰ verzuchtte Kuiper in 1869 nadat Gunning bij hem gelogeerd had. Wat zullen veel mensen zich aanvankelijk naast Kuiper moe en mat hebben gevoeld – en vervolgens door hem aangestoken of zich aan hem hebben geërgerd, tot op heden toe.

IV

Met Kuiper zijn we nog niet klaar, maar aan Jasper Vree komt de dank toe dat hij het Kuiper-onderzoek op een hoger plan heeft gebracht. Na het briljante levensbericht van Gerretson⁴¹ en het proefschrift over Kuiper als politieke en kerkelijke figuur van Piet Kasteel,⁴² gevolgd door de rompbioografie van Puchinger,⁴³ gebaseerd op intensiever gebruik van het Kuiper-archief, behoort Vree in het door Augustijn getrokken spoor van de ‘serieuze analyse’⁴⁴ tot de beste vertegenwoordiger van de generatie Kuiper-onderzoekers die met nieuwe vragen en grondiger aanpak het bestaande Kuiper-beeld hebben afgebroken en vanaf de grond aan de wederopbouw zijn begonnen. Het zou de Vrije Universiteit na-

³⁶ *Idem*, 62; Vree, *Kuiper in de kiem*, 376.

³⁷ A. Kuiper, *De menswording Gods het levensbeginsel der kerk. Intreerede uitgesproken in de Domkerk te Utrecht den 10en november 1867* (Utrecht 1867) 18-19; Vree, *Kuiper in de kiem*, 194.

³⁸ *Idem*, 234, 254.

³⁹ *Idem*, 193.

⁴⁰ *Idem*, 300.

⁴¹ C. Gerretson, ‘Levensbericht van dr. A. Kuiper’, in: C. Gerretson, *Verzamelde werken II geschiedenis* (1904-1931) (Baarn 1974) 107-132.

⁴² P. Kasteel, *Abraham Kuiper* (Kampen 1938).

⁴³ G. Puchinger, *Abraham Kuiper. De jonge Kuiper (1837-1867)* (Franeker 1987).

⁴⁴ Een sleutelrol in dit verband speelt de slotlinea van C. Augustijn, ‘Kuypers theologie van de samenleving’, in: C. Augustijn, J.H. Prins en H.E.S. Woldring (red.), *Abraham Kuiper. Zijn volksdeel, zijn invloed* (Delft 1987) 60, over de Kuiper-literatuur: ‘Ik heb deze bijna niet kunnen gebruiken. De grote studies willen een synthese geven, maar bieden in werkelijkheid slechts een wirwar van samengeharkte denkbeelden van Kuiper. (...) Men zal met een serieuze analyse moeten beginnen.’